

Araştırma Makalesi

Komple Teorilerine İnanmanın Temelleri: Nesne İlişkileri ve Ahlaki Uzaklaşma Etkisi Ahmet Yasin ŞENYURT¹ , Gizem ADATEPE¹ ¹ Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Balıkesir, Türkiye

Makale Bilgisi

Öz

Anahtar Kelimeler:

ahlaki uzaklaşma, komplot teorileri, nesne ilişkileri

Bu çalışma; nesne ilişkileri, ahlaki uzaklaşma ve komplot teorilerine olan inanç arasındaki ilişkileri incelemeyi ve ahlaki uzaklaşmanın bu süreçteki aracı rolünü test etmeyi amaçlamaktadır. Nesne ilişkileri kuramı, erken dönem bağlanma deneyimlerinin bireyin dünyayı algılayışını ve ahlaki değerlerini şekillendirdiğini savunur. Ahlaki uzaklaşma, etik dışı davranışları meşrulaştıran bilişsel mekanizmaları; komplot teorileri ise olayların gizli ve kötü niyetli gruplarca yönetildiğine dair inançları ifade eder. Kartopu örnekleme yöntemiyle Türkiye genelinden ulaşılan 434 katılımcıdan; Bell Nesne İlişkileri Envanteri, Genel Komplot İnançları Ölçeği ve Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği aracılığıyla veri toplanmıştır. JAMOVI yazılımı ile yapılan analizler; nesne ilişkilerinin alt boyutları, ahlaki uzaklaşma ve komplot inançları arasında anlamlı pozitif ilişkiler olduğunu göstermiştir. Bulgular, ahlaki uzaklaşmanın, benmerkezciliğin tüm komplot inancı boyutları üzerindeki etkisinde aracı rol oynadığını ortaya koymuştur. Ayrıca, güvensiz bağlanmanın gizli güçlere olan inancı pozitif yönde yordadığı saptanmıştır. Bu sonuçlar, benmerkezci eğilimleri olan bireylerin, ahlaki sorumluluğu dışsallaştırarak komplot inançlarını rasyonelize edebildiklerini göstermektedir. Ayrıca, güvensiz bağlanma örüntülerinin dünyayı tehdit edici ve kontrol edilemez bir yer olarak algılamaya katkıda bulunarak gizli güçlere olan inancı artırdığı değerlendirilebilir. Bu çalışma, komplot teorilerinin psikolojik kökenlerini anlamada erken dönem ilişkisel örüntülerin ve ahlaki bilişsel süreçlerin önemini vurgulamaktadır.

Abstract

Keywords:

moral disengagement, conspiracy theories, object relations

This study examines the relationships between object relations, moral disengagement, and belief in conspiracy theories, specifically testing the mediating role of moral disengagement in these relationships. Object relations theory suggests that early attachment experiences shape lifelong psychological processes and interpersonal perceptions. When these experiences are insecure, individuals may develop biased worldviews and altered moral frameworks. Moral disengagement involves cognitive mechanisms that legitimize unethical behavior, whereas conspiracy theories are skeptical beliefs that attribute events to hidden, malevolent groups. Data were collected from 434 participants in Turkey via snowball sampling using the Bell Object Relations Inventory, the General Conspiracy Beliefs Scale, and the Moral Disengagement Scale. Path analyses conducted in JAMOVI revealed significant positive correlations between maladaptive object relations, moral disengagement, and conspiracy beliefs. Specifically, moral disengagement was found to mediate the effect of egocentrism on all dimensions of conspiracy belief. Additionally, insecure attachment positively predicted beliefs in secret powers. These findings suggest that individuals with egocentric tendencies may rationalize conspiracy beliefs by externalizing moral responsibility through moral disengagement. Furthermore, insecure attachment patterns appear to foster a perception of the world as threatening and uncontrollable, reinforcing the tendency to endorse secret power narratives. This study highlights the importance of early relational patterns and moral cognitive processes in understanding the psychological roots of conspiracy theories.

*Sorumlu Yazar, Balıkesir Üniversitesi, Bigadiç Kampüsü, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, B-024. Altteylül, Balıkesir, Türkiye

e-mail: yasinsenyurt@yahoo.com

DOI: 10.31682/ayna.1662551

Gönderim Tarihi (Received): 21.03.2025; Kabul Tarihi (Accepted): 06.01.2026

ISSN: 2148-4376

Giriş

Komplo Teorileri

Komplo teorilerine inanma, belirli olayların, durumların veya gelişmelerin arkasında, genellikle gizli ve güçlü bir grup veya kuruluşun, toplumun çıkarlarına karşı kötü niyetli amaçlarını gerçekleştirmek üzere plan yaptığı iddiasına dayanır. Bu iddialar, bilimsel yöntemlere ve gerçekçi açıklamalara karşı çıkar, sıkça temelsiz ve spekülatif inançlara dayanır (Akkurt ve Yalçındağ, 2023). Sağlıklı sorgulama, güvenilir kaynaklara dayanmayı, farklı bakış açılarına açık olmayı ve olayların karmaşıklığını kabul etmeyi gerektirir. Komplo inançlarını sağlıklı sorgulamadan ayıran özellikler, dogmatik ve dar bakış açısına dayalı olmalarıdır (Düztepe, 2004). Alanyazında komplo teorileri farklı alt boyutlarda incelenmektedir. Bunlardan bazıları bu çalışmada da ele alınacak olan gizli güç, yaygın komplo, dünya dışı varlıklar ve hükümet suistimalleridir. Bu inançların alt boyutları kavramsal olarak şu biçimde açıklanabilir: Gizli güç inancı, dünyanın yönetiminde hükümetler dışında etkili olan bilinmeyen kişi veya grupların bulunduğu düşüncesini ifade eder. Yaygın komplo inancı, küresel ölçekteki önemli olayların belirli güçler tarafından kasıtlı biçimde yönlendirildiğine dair genel bir inanç sistemini kapsar. Dünya dışı varlık inancı, yetkili kurumların uzaylı yaşam formlarıyla temas hâlinde oldukları ve bu bilginin toplumdaki gizlendiği görüşünü yansıtır. Hükümet suistimalleri inancı ise hükümetlerin halkın zararına olacak gizli faaliyetlerde bulunduğu düşüncesini içerir (Brotherton ve diğerleri., 2013). Bu alt boyutlar, komplo inançlarının farklı temalar altında nasıl yapılandığını göstermektedir. Komplo teorilerine inanma eğilimi, çoğu zaman varoluşsal tehditlere yönelik kaygıyı azaltma işlevi taşır (Douglas, 2017). Örnek olarak yakın zamanda Türkiye'nin yaşamış olduğu 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremlerde, depremin dış ülkelerden kaynaklı HAARP vericileriyle çıkarıldığı teorisi, halk arasında kabul görmüştür. Dünyada ise; Ağustos 2004'te Zogby International tarafından yapılan bir anket, New York sakinlerinin yüzde 49'unun, yüzde 3,5'lik bir hata payı ile, ABD hükümeti yetkililerinin, saldırıların 11 Eylül 2001 tarihinde veya buna yakın bir tarihte planlandığını önceden bildiğine ve bilinçli olarak harekete geçmediklerine inandıklarını göstermektedir (Sunstein ve Vermeule, 2008). Komplo teorilerinin öznesi ve kompozisyonu ne kadar farklı olursa olsun birbirleriyle benzedikleri görülmektedir (Akçakaya, 2023). Komplo teorilerinin ortaya çıkışında, özellikle güncel ve belirsizlik içeren yaşam koşullarının etkili olabileceğine dair görüşler de dikkat çekmektedir (Bertin ve Deluvée, 2021; Kou ve diğerleri 2017). Özellikle günümüzde sosyal medya platformlarının kullanımının yaygınlaşmasıyla doğru bilginin yanı sıra komplo teorilerinin de daha hızlı yayılması, belirsizlikten kurtulmak isteyen bireylerin toplumsal güveninin zedelenmesine ve karar vermede zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır (Şenyurt, 2024).

Komplo teorilerinin günümüz anlamıyla kullanılmaya başlanması 1960'lara; yaygınlaşması ise 1990'lara, Soğuk Savaş'ın bitimine dayanmaktadır (Knight, 2013).

Günümüzde dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, komplo teorilerine olan inançlar geniş kitlelere ulaşarak yaygınlaşmaya devam etmektedir (Douglas ve diğerleri, 2017). Mevcut durumların ve birey çevre etkileşiminin bu inançları yordayan başlıca faktörler olduğu da gözlemlenmiştir (van Prooijen ve Douglas, 2017). Bunun yanı sıra komplo teorilerine inanmanın birçok psikolojik faktörden etkilendiği araştırmalarca görülmüştür (Douglas ve diğerleri, 2019; Swami ve diğerleri, 2016). Kişilik tipleri, ideolojiler, dini inançlar gibi değişkenlerden etkilendiği gözlemlenen komplo inançlarının (Alper ve diğerleri, 2021; Buturoiu ve diğerleri, 2021; Şenyurt, 2025) bireysel yaşantılardan da etkilenebileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, bireysel yaşantıların etkisinin erken dönem bağlanma örüntülerine kadar uzanıp uzanmadığı, henüz açıklığa kavuşturulmamıştır.

Ahlaki Uzaklaşma ve Komplo Teorileri

Ahlaki uzaklaşma, bireylerin etik dışı davranışlarını meşrulaştırarak sorumluluktan kaçmalarına ve bu davranışların yol açtığı olumsuz duygular ile bilişsel çelişkiyi azaltmalarına yardımcı olan bir öz-düzenleme mekanizmasıdır (Bandura, 1999; Gezici-Yalçın ve diğerleri, 2016). Bu süreç, bireylerin etik dışı eylemlerini rasyonalize etmelerine olanak tanıyarak toplumsal normlara aykırı inanç ve davranışların benimsenmesini kolaylaştırmakta ve hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli sonuçlar doğurmaktadır (Caprara ve diğerleri, 2014). Maftai ve Holman'ın (2020) çalışmasında, komplo teorilerine inanç düzeyi yüksek bireylerin sağlık önlemlerine uyumlarının daha düşük olduğu; buna ek olarak, ahlaki uzaklaşma düzeyi yüksek bireylerde de bu önlemlere uyumun azaldığı ortaya konmuştur. Komplo teorilerine inanma, bireylerin ahlaki yönelimleri ve kendilerini ahlaki bir çerçevede nasıl konumlandıklarıyla yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda, ahlaki uzaklaşma kavramının komplo inançlarının oluşumunda ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir (Maftai ve Holman, 2020).

Nesne İlişkileri

Nesne ilişkileri kuramı, bireyin erken dönem yaşantılarında edindiği ilişki örüntülerinin, benlik algısını ve diğer insanlarla kurduğu ilişkileri nasıl şekillendirdiğini açıklayan psikodinamik bir kuramdır (Kernberg, 1976). Bu kurama göre, birey çocukluk döneminde bakım verenleriyle geliştirdiği etkileşimleri içselleştirerek, ilerleyen yaşantılarında benlik ve öteki algısını oluşturur (Bowlby, 1988; Fairbairn, 1952). Bu bağlamda, nesne ilişkileri yalnızca bireylerin diğerleriyle olan ilişkilerini değil aynı zamanda benlik temsillerini şekillendiren zihinsel temsilleri de içermektedir (Kernberg, 1976; Kohut, 1971). Erken dönemde içselleştirilen nesne ilişkileri, bireyin dünyayı nasıl algıladığı ve kendini nasıl konumlandığı ile doğrudan ilişkilidir (Bowlby, 1988; Fairbairn, 1952). Nesne ilişkileri yabancılaşma, güvensiz bağlanma, egosentrizm ve sosyal yetersizlik alt boyutları ile

incelenmektedir. Bunlardan yabancılaşma ve güvensiz bağlanma alt boyutları, bireyin diğerlerine yönelik zihinsel temsillerini içerirken egosentrizm ve sosyal yetersizlik alt boyutları ise daha çok benlik temsilleriyle ilişkilendirilebilir (Bell, 1995).

Nesne İlişkileri ve Ahlaki Uzaklaşma

Nesne ilişkilerinin alt boyutları, ahlaki uzaklaşma mekanizmalarıyla da ilişkilendirilmektedir. Bu mekanizmalar arasında mağdura suç yükleme, eylemin sonuçlarını küçümseme ve eylemi meşrulaştırma yer almakta olup, bu bağlantılar teorik ve ampirik bulgularla desteklenmektedir (Leidner ve diğerleri, 2010; Ogunfowora ve diğerleri, 2022; Runions ve diğerleri, 2019). Sırasıyla bu bulgulara bakılacak olursa, ilk alt boyut olan yabancılaşma, bireylerin çevrelerine ve diğer insanlara yönelik duygusal bağlarının azalmasıyla karakterizedir (Bowlby, 1969). Bu tür bir duygusal kopukluk, bireylerin başkalarının ihtiyaçlarını veya duygularını dikkate alma gerekliliğini azaltarak, ahlaki uzaklaşma mekanizmalarına zemin hazırlayabilir. Örneğin, Caprara ve diğerleri (2014), ahlaki davranışlardan sapmanın, bireylerin başkalarıyla olan bağlarının zayıf olduğu durumlarda daha yaygın olduğunu bulmuşlardır. İkinci alt boyut olan güvensiz bağlanma, bireylerin kendilerine ve başkalarına yönelik olumsuz algılar geliştirmelerine yol açabilmektedir (Mikulincer ve Shaver, 2007). Bu olumsuz algılar, bireylerin diğer insanlara yönelik empati düzeylerini düşürerek, etik dışı davranışların rasyonalizasyonunu kolaylaştırabilir. Bunu destekler nitelikte, Mikulincer ve Shaver (2011), güvensiz bağlanmanın, saldırganlığa ve bireylerin ahlaki kurallardan sapmalarına neden olabileceğini vurgulamıştır. Diğer bir alt boyut olan egosentrizm, bireylerin çoğu zaman kendi ihtiyaç ve arzularını merkeze koyarak, başkalarının bakış açılarını göz ardı etmeleriyle karakterizedir (Bell, 1995). Bu özellik, egosentrizmin bireylerin etik dışı davranışları algılama ve değerlendirme biçimleriyle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Bandura (1999) ise, ahlaki uzaklaşma mekanizmalarının, bireylerin kendi çıkarlarını koruma veya savunma amacıyla etik dışı davranışlarını meşrulaştırmalarına hizmet ettiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, egosentrik yapı, bireylerin kendi eylemlerinin sonuçlarını görmezden gelme ve ahlaki sorumluluktan kaçma eğilimlerini anlamak için önemlidir. Nesne ilişkileri kapsamında değerlendirilen diğer bir faktör olan sosyal yetersizlik hissi ise bireylerin çevreleriyle olan etkileşimlerinde başarısızlık ve kabul edilmeme duygularını içerir. Bu tür bireyler, başkalarının yargılarından kaçınmak veya kendilerini korumak amacıyla ahlaki uzaklaşma mekanizmalarına başvurabilirler. Aquino ve Reed (2002), bireylerin ahlaki kimliklerinin zayıf olduğu durumlarda, uyumsuz davranış sergileme eğilimlerinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak, nesne ilişkilerinin, bireylerin ahlaki sorumluluk algılarını ve etik dışı davranışları rasyonalize etme eğilimlerini etkileyebileceği öngörülmektedir.

Nesne İlişkileri ve Komplo Teorileri

Nesne ilişkileri kuramı, bireyin erken dönem bakım verenlerle kurduğu ilişkiler sonucunda benlik, diğerleri ve dünya hakkında görece kalıcı içsel temsiller geliştirdiğini ve bu temsillerin yaşam boyu bilişsel, duygusal ve kişilerarası süreçleri yapılandırdığını ileri sürmektedir (Fairbairn, 1952; Kernberg, 1976). Bu perspektife göre, güvenli bağlanma deneyimleri bireyin dünyayı öngörülebilir, başkalarını ise temelde güvenilir olarak algılamasına katkı sağlarken; güvensiz bağlanma örüntüleri dünyanın tehditkâr, başkalarının ise potansiyel olarak kötü niyetli ve zarar verici olarak temsil edilmesine yol açabilmektedir (Bowlby, 1969, 1988). Klein'ın (1946) tanımladığı bölme gibi ilkel savunma mekanizmaları, bu olumsuz içsel temsillerin korunmasına hizmet ederek bireyin karmaşık toplumsal olayları iyi-kötü ikiliği üzerinden değerlendirmesine neden olabilmektedir. Benzer biçimde, Winnicott'un (1960) yeterince iyi çevrenin yokluğunda gelişen kırılmalı benlik yapıları, bireyin belirsizlik ve kontrol kaybı karşısında dışsal tehdit odaklarına yönelmesini kolaylaştırmaktadır. Bu kuramsal çerçevede değerlendirildiğinde, nesne ilişkilerindeki bozulmaların bireylerin dünyayı gizli güçler, düşmanca gruplar ve kontrol edilemeyen yapılar üzerinden anlamlandırmasına zemin hazırlayarak komplo teorilerine inanma eğilimini artırabileceği düşünülmektedir.

Guntrip'in (1969) şizoid görüngü üzerine yaptığı çalışmalar, bireyin erken çocukluk döneminde yeterli duygusal beslenme sağlayamaması sonucu dünyayı tehlikeli ve yabancı bir yer olarak algıladığını öne sürmektedir. Ona göre, şizoid yapıdaki bireyler, içselleştirilmiş olumsuz nesne temsilleri nedeniyle diğer insanlara karşı güvensizlik geliştirme eğilimindedir. Guntrip'in şizoid görüngüye ilişkin açıklamaları, bireyin erken dönemde yaşadığı duygusal yoksunlukların kendilik algısına etkilerini düşündürmektedir. Bu noktada, çalışmanın önemli kuramsal temellerinden birini de Kohut'un (1971) kendilik psikolojisi kuramı oluşturmaktadır. Kendilik psikolojisi kuramı, bireylerin benlik temsilleri ile dış dünya arasındaki ilişkilerini nasıl düzenlediklerini ele almaktadır. Kohut'a göre kendilik, kişinin kendini algılayış biçimidir ve erken dönemde diğerleri ve dünya ile olan ilişkisi neticesinde şekillenir. Ayrıca kendiliği bireyin kişiliğinin merkezi olarak tanımlamasının yanı sıra algıların ve girişimlerin de odak noktası olarak kabul eder (Kohut, 1977). Örneğin birey, diğerlerinin düşünce ve davranışlarını, kendilik algısı çerçevesinde anlamlandırır. Sonuç olarak, kendilik—bireyin hem kendisini hem de çevresiyle kurduğu ilişkileri nasıl tanımladığı—kişisel bilginin işlenmesinde etkili olduğu gibi, diğerlerine ilişkin bilginin işlenmesinde de belirleyici bir rol oynamaktadır (Kuiper ve Rogers, 1979; Markus, 1977). Dünya ve diğerleri ile ilgili bilgiyi işlemede bir diğer etken ise benliği güçlendirme isteğidir. Bu noktada bireyin benliğini güçlendirme isteği, bilişsel çelişki kuramının (Festinger, 1962) işleyişiyle de uyumlu olarak, tutarsızlık durumunda hem kendi içsel tutumlarını hem de çevreye ve diğerlerine yönelik olumsuz değerlendirmelerini şekillendirir (Bem, 1972; Patten, 2003). Tüm bu bilgiler doğrultusunda, kendilik algısındaki

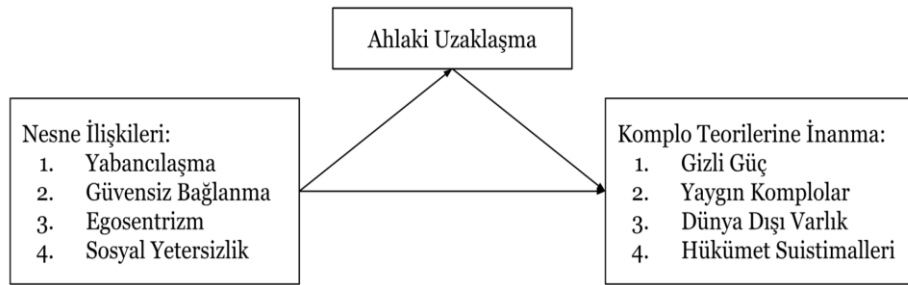
kırılganlıkların, bireyin tehdit algısını artırarak komplo teorilerine inanmaya nasıl yol açacağı incelenmeye değer bir noktadır.

Alanyazın incelendiğinde bu değişkenlerin ilişkisini inceleyen çalışmaların kısıtlılığı göze çarpmaktadır. Doğrudan bu konuyu ele alan tek çalışmada ise Dixon (2023), katılımcıların kişisel travma ve özellikle ebeveyn ilişkilerinde yaşadıkları güvensizliklerin komplo teorilerine inanma eğilimine yol açabildiği çıkarımında bulunmuştur.

Güvensiz bağlanma örüntüleri ve benmerkezci nesne ilişkileri, bireylerin empati becerilerini azaltmakta (Santoro ve diğerleri, 2021) ve sorumluluğu dışsallaştırmaya dayalı bilişsel ve davranışsal stratejilerin daha sık kullanılmasına (Pace ve Zapulla, 2011) yol açmaktadır. Bu stratejilerden biri, bireylerin etik açıdan sorunlu inanç ve değerlendirmelerini meşrulaştırmalarına olanak tanıyan ahlaki uzaklaşma mekanizmalarıdır (Bandura, 1999). Ahlaki uzaklaşmanın sunduğu bilişsel yeniden çerçeveleme süreçleri, bireylerin tehdit algılarını rasyonelleştirmelerine, belirsizlikle başa çıkmalarına ve karmaşık toplumsal olayları dışsal ve kötü niyetli aktörlere atfeden komplo anlatılarını ahlaki açıdan kabul edilebilir hale getirmelerine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, nesne ilişkilerinden kaynaklanan benlik ve diğerlerine ilişkin olumsuz temsillerin, ahlaki uzaklaşma aracılığıyla komplo teorilerine inanma eğilimini güçlendirmesi kuramsal olarak olasıdır. Bu nedenle mevcut çalışmada ahlaki uzaklaşma, nesne ilişkileri ile komplo teorilerine inanma arasındaki ilişkide aracı değişken olarak ele alınmıştır.

Amaç ve Hipotezler

Komplo teorilerinin psikolojik kökenleri ile ahlaki uzaklaşma arasındaki ilişkinin, güncel alanyazında sınırlı biçimde ele alındığı ve bu bağlamda araştırılmaya açık bir alan oluşturduğu söylenebilir. Mevcut kuramlar, nesne ilişkilerinin bireyin benlik algısı ve diğerleriyle kurduğu ilişkiler üzerindeki etkisini ele almaktadır; bu çalışma ise söz konusu kuramsal çerçeveyi komplo teorileri ve ahlaki uzaklaşma kavramlarıyla ilişkilendirerek incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, ahlaki uzaklaşmanın aracılık rolünü test ederek bireylerin komplo teorilerine inanma eğilimini nesne ilişkileri çerçevesinde anlamayı hedeflemektedir. Çalışmada test edilecek olan model Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1.

Çalışmanın Teorik Modeli

Bu çalışmada ele alınacak hipotezler şunlardır:

H_1 : Nesne ilişkileri (yabancılaşma, güvensiz bağlanma, egosentrizm, sosyal yetersizlik) ile komplo teorilerine inanma (gizli güç, yaygın komplolar, dünya dışı varlık, hükümet suistimalleri) arasında anlamlı ilişki vardır.

H_2 : Nesne ilişkileri (yabancılaşma, güvensiz bağlanma, egosentrizm, sosyal yetersizlik) ile ahlaki uzaklaşma arasında anlamlı ilişki vardır.

H_3 : Ahlaki uzaklaşma ile komplo teorilerine inanma (gizli güç, yaygın komplolar, dünya dışı varlık, hükümet suistimalleri) arasında anlamlı ilişki vardır.

H_4 : Ahlaki uzaklaşma, nesne ilişkileri (yabancılaşma, güvensiz bağlanma, egosentrizm, sosyal yetersizlik) ile komplo teorilerine inanma (gizli güç, yaygın komplolar, dünya dışı varlık, hükümet suistimalleri) arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Çalışma kapsamında kartopu örnekleme yöntemiyle Türkiye genelinde 434 kişiye ulaşılmıştır. Katılımcıların cinsiyet dağılımı incelendiğinde, kadınlar örneklemin %57.83'ünü ($N = 251$), erkekler %41.4'ünü ($N = 182$) oluşturmaktadır. Cinsiyetini belirtmeyen katılımcı oranı ise %0.23'tür ($N = 1$). Katılımcıların yaş ortalaması 22.50 ($SS = 5.19$) iken; yaş aralığı 18–59 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1.

Katılımcıların Demografik Bilgilerine Ait Bulgular

Değişken	Kategori	N	%
Cinsiyet	Kadın	251	57.83
	Erkek	182	41.94
	Belirtilmedi	1	0.23
Aylık gelir (TL)	0 - 10.000	215	49.54
	10.000 - 25.000	113	26.04
	25.000 - 50.000	63	14.52
	50.000 - 100.000	26	5.99
	100.000 ve üzeri	17	3.92
Eğitim	Okuryazar fakat okul bitirmedi	16	3.69
	İlkokul mezunu	1	0.23
	Ortaokul mezunu	6	1.38
	Lise mezunu	218	50.23
	Ön lisans mezunu	47	10.83
	Lisans mezunu	135	31.10
	Yüksek lisans mezunu	9	2.07
	Doktora mezunu	2	0.46
Yaş	Ortalama (SD)	22.5 (5.19)	
	Minimum - Maksimum	18 – 59	

Veri Toplama Araçları

Bell Nesne İlişkileri ve Gerçeği Değerlendirme Ölçeği. Bell Nesne İlişkileri ve Gerçeği Değerlendirme Ölçeği, Bell (1995) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Uluç ve diğerleri (2015) tarafından yapılmıştır. Nesne ilişkileri boyutu yabancılaşma (alienation), güvensiz bağlanma (insecure attachment), egosentrizm (egocentrism), sosyal yetersizlik (social incompetence) alt ölçeklerini; gerçeği değerlendirme boyutu ise gerçekliğin bozulması (reality distortion), algı belirsizliği (uncertainty of perception), halüsinasyonlar ve delüzyonlar (hallucinations and delusions) alt ölçeklerini içermektedir. Çalışma kapsamında ilgili ölçeğin Nesne İlişkileri alt boyutu kullanılmıştır. Bu çalışmada kullanılan Nesne İlişkileri alt boyutu toplamda 55 maddeden oluşmakta olup alt ölçekler için madde sayıları: güvensiz bağlanma için 15, yabancılaşma için 22, egosentrizm için 12 ve sosyal yetersizlik için 6'dır. Doğru-yanlış şeklinde cevaplanan ölçek için hesaplanacak toplam puanlar alt ölçekler özelinde yapılmakta olup, nesne ilişkileri ve gerçeği değerlendirme boyutları için toplam puan alınmamaktadır. Uluç ve diğerleri (2015) tarafından, Nesne İlişkileri boyutunda yer alan alt ölçeklerin Cronbach alfa katsayılarının .70 ile .80 aralığında rapor edilmiştir. Bu çalışmada ise nesne ilişkileri alt ölçeklerine ilişkin Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları .65-.76 arasında bulunmuştur.

Bu çalışmada Bell Nesne İlişkileri ve Gerçeği Değerlendirme Ölçeği'nin "Gerçekliği Değerlendirme Testi" boyutu kullanılmamıştır. Bunun temel nedeni, söz konusu boyutun bireylerin gerçekliği algılama ve yorumlama biçimlerini doğrudan ölçmesi ve bu yönüyle komplo inançlarıyla kavramsal düzeyde örtüşme potansiyeli taşımasıdır. Ölçümlerde olası kavramsal çakışmayı önlemek ve değişkenler arası ayırt ediciliği korumak amacıyla yalnızca nesne ilişkileri alt boyutları (yabancılaşma, sosyal yetersizlik, güvensiz bağlanma, egosentrizm) çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca, benzer ya da örtüşen yapıları ölçen ölçeklerin birlikte kullanılmasının katılımcılarda yanıt tutarlılığı oluşturma eğilimini tetikleyebileceği ve bu durumun gerçek yaşamda aynı düzeyde var olmayan ilişkilerin ölçüm sürecinde yapay olarak ortaya çıkmasına yol açabileceği belirtilmektedir (Podsakoff ve diğerleri, 2003). Bu metodolojik tercih, ortak yöntem yanlılığını ve yanıt kalıplaşmasını azaltmaya yöneliktir.

Genel Komplo Teorilerine İnanma Ölçeği. Brotherton ve diğerleri (2013) tarafından geliştirilen Genel Komplo Teorilerine İnanma Ölçeği'nin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Tam (2023) tarafından yapılmıştır. Gizli güç, yaygın komplolar, dünya dışı varlıklar ve hükümet suistimalleri alt boyutlarından oluşan ölçek 23 maddeden oluşmaktadır. Komplo teorileri için ve alt boyutlar için toplam puan alınabilmektedir. Ters madde içermeyen ölçekten alınan toplam puanların yükselmesi, komplo teorilerine inancın yüksek olmasını işaret etmektedir. Beşli Likert tipinde (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum) olan bu ölçeğin uyarlama çalışmasında alt boyutlara ilişkin Cronbach alfa değerleri .82 ile .94

arasında bulunmuştur (Tam, 2023). Bu çalışmada ise ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach alfa güvenirlik katsayıları .73 ile .92 arasında bulunmuştur.

Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği. Bandura ve diğerleri (1996) tarafından geliştirilen Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği, Gezici-Yalçın ve diğerleri (2016) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Tek faktörlü ölçek 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, ahlaki sorumluluğun azalmasına işaret etmektedir. Gezici-Yalçın ve diğerleri (2016), beşli Likert tipindeki ölçeğin (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum) Cronbach alfa değerini .86 olarak raporlamıştır. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .89 bulunmuştur.

Demografik Bilgi Formu. Katılımcılara yaş, cinsiyet, eğitim, aylık gelir sorularını içeren bir form verilmiştir.

İşlem ve Analiz

Çalışma için Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Komisyonu'nun 30.12.2024 tarihindeki 2024/12-30 sayılı toplantısında alınan izin ardından veri toplama süreci başlamıştır. Katılımcılar gönüllü olarak çalışmaya katılmak istedikleri takdirde katılımcılara yaklaşık on dakika süren çevrimiçi anket formu dolduracakları bildirilmiştir. Onam formunda çalışmanın amacı ve kişisel bilgilerin gizliliğinden bahsedilmiş, onam veren katılımcılar ile çalışma yürütülmüştür. Ayrıca katılımcılara çalışmayı istedikleri zaman yarıda bırakabilecekleri bilgisi verilmiştir. Katılımcılara sırasıyla Bell Nesne İlişkileri Ölçeği, Genel Komplo Teorilerine İnanma Ölçeği, Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği ve demografik bilgi formu verilmiştir.

Verilerin betimsel istatistikleri yapıldıktan sonra veri setinde, Genel Komplo Teorilerine İnanma Ölçeği'nin yaygın komplolar alt boyutunun basıklık ve çarpıklık değerlerinin ± 1 aralığında olmadığı bulunmuştur. Bu durum normallik varsayımının karşılanmaması olarak değerlendirilmiş (Orcan, 2020) ve çarpıklığı azaltmak amacıyla logaritmik dönüşüm uygulanmıştır. Ancak değişkende sıfır değeri bulunduğu için, logaritmanın tanımsız hale gelmesini önlemek için her bir değere 1 eklenmiş ve ardından on tabanına göre logaritma ($\log_{10}$) dönüşümü gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, $\log(0)$ problemini ortadan kaldırmakta ve verinin dağılımını normale yaklaştırmaktadır (Kenny ve diğerleri, 2014). Normalliği sağlamak amacıyla dönüştürülen yaygın komplolara inanma alt boyutu, yapılan tüm analizlerde dönüştürülmüş hali ile kullanılmıştır.

Değişkenler arası ilişkiler için Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Çalışmada çok sayıda korelasyon analizi yapıldığından, her bir testin ayrı ayrı değerlendirilmesi tip I hata oranını (yanlış pozitif bulgular) artırma riski taşımaktadır. Holm-Bonferroni düzeltmesi, çoklu karşılaştırmalar nedeniyle oluşabilecek tip I hata riskini azaltmak amacıyla kullanılan aşamalı bir düzeltme yöntemidir (Holm, 1979). Holm-Bonferroni yöntemi, klasik Bonferroni

düzeltilmesine göre daha esnek olup, test gücünü artırır. Bu yöntemde, korelasyon analizlerinden elde edilen p değerleri küçükten büyüğe doğru sıralanır. Ardından, her bir p değeri, kendine özgü bir anlamlılık eşiğiyle karşılaştırılır. En küçük p değeri, önceden belirlenen anlamlılık düzeyinin (genellikle $\alpha = .05$) toplam test sayısına (k) bölünmesiyle elde edilen eşikle karşılaştırılır (yani, α/k). İkinci en küçük p değeri, $\alpha/(k-1)$ ile, üçüncüsü ise $\alpha/(k-2)$ ile karşılaştırılır; bu işlem, tüm p değerleri için sırasıyla devam eder. Alternatif olarak, bu işlem ters biçimde de yapılabilir: Her bir p değeri, sırasındaki test sayısı ile çarpılır ve elde edilen değer α ile karşılaştırılır. Örneğin, en küçük p değeri k ile, ikinci en küçük p değeri ($k-1$) ile çarpılarak elde edilen değerler $\alpha (.05)$ ile karşılaştırılır. Bu iki yaklaşım matematiksel olarak eşdeğerdir ve aynı sonucu verir. Bu çalışmada, p değerlerini sabit bir anlamlılık düzeyiyle ($\alpha = .05$) doğrudan karşılaştırma kolaylığı sağlamak amacıyla Holm-Bonferroni düzeltmesinin alternatif biçimi kullanılmıştır. Bu yöntemde, sıralanmış her bir p değeri, sırasına karşılık gelen katsayıyla çarpılarak elde edilen değer, sabit α değeriyle karşılaştırılmıştır.

Cinsiyetler arası farkların tespiti için bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Nesne ilişkileri ve komplo teorilerine inanma arasındaki ilişkide ahlaki uzaklaşmanın etkisini incelemek için ise Yol Analizi yapılmış; bağımlı ve bağımsız değişkenlerin alt boyutları arasındaki ilişkiler test edilmiş ve bu ilişkide ahlaki uzaklaşmanın aracılık rolü incelenmiştir. Tüm istatistiksel analizler için JAMOVI yazılımı kullanılmıştır.

Bulgular

Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışmada yer alan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 2'de sunulmuştur. Normal dağılmayan yaygın komplolar alt boyutu için log dönüşümü yapılmış, bu haliyle normal dağılım varsayımlarını karşıladığı görülmüştür. Tüm değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde, normallik varsayımlarını karşıladıkları bulunmuştur (Field, 2009).

Tablo 2.

Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	N	Ort.	Medyan	SS	Min.	Maks.	Çarpıklık	Basıklık
Yabancılaşma	434	0.62	0.55	0.38	0.00	1.64	0.467	-0.677
Güvensiz Bağlanma	434	0.77	0.80	0.35	0.00	1.53	-0.058	-0.632
Egosentrizm	434	0.76	0.75	0.42	0.00	1.75	0.062	-0.802
Sosyal Yetersizlik	434	0.69	0.50	0.69	0.00	2.33	0.898	-0.305
Gizli Güç	434	3.38	3.50	0.96	1.00	5.00	-0.473	0.000
Yaygın Komplo	434	1.72	1.50	0.79	1.00	5.00	1.44	2.37
Yaygın Komplo (log)	434	0.42	0.40	0.11	0.30	0.78	0.799	-0.006
Dünya Dışı Varlıklar	434	2.57	2.67	1.10	1.00	5.00	0.191	-0.832
Hükümet Suistimalleri	434	3.64	3.71	0.96	1.00	5.00	-0.597	0.237
Ahlaki Uzaklaşma	434	2.63	2.65	0.66	1.00	5.00	-0.050	0.583

Not. N = Örneklem büyüklüğü; Ort. = Ortalama; Medyan = Ortanca; SS = Standart sapma; Min = Minimum; Maks. = Maksimum; Çarpıklık = Skewness; Basıklık = Kurtosis.

Değişkenler Arası İlişkiler

Çalışma kapsamındaki değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3.

Değişkenler Arası İlişkiler

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1. Yabancılaşma	—									
2. Güvensiz Bağlanma	.62***+	—								
3. Egosentrizm	.62***+	.65***+	—							
4. Sosyal Yetersizlik	.72***+	.43***+	.32***+	—						
5. Gizli Güç	.10*	.23***+	.25***+	.04	—					
6. Yaygın Komplo-log	.11*	.08	.16***+	0.12*	.30***+	—				
7. Dünya Dışı Varlıklar	.10*	.17***+	.18***+	0.06	.54***+	.62***+	—			
8. Hükümet Suistimalleri	.12*	.12*	.12*	0.03	.49***+	.06	.30***+	—		
9. Ahlaki Uzaklaşma	.09	.20***+	.23***+	0.03	.20***+	.26***+	.23***+	.17***+	—	
10. Yaş	-.14**	-.19***+	-.12*	0.08	-.04	.05	-.05	-.02	-.19***+	—

Not. Holm düzeltmesi öncesi anlamlılık değerleri: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. Holm düzeltmesi sonrası anlamlı olan korelasyonlar + işareti ile gösterilmiştir.

Egosentrizm ile gizli güç ($r = .25$, $p_{Holm} < .001$), dünya dışı varlıklar ($r = .18$, $p_{Holm} = .005$), ahlaki uzaklaşma ($r = .23$, $p_{Holm} < .001$) ve yaygın komplo inançları ($r = .16$, $p_{Holm} = .02$.) arasında anlamlı ve pozitif korelasyonlar bulunmuştur. Ahlaki uzaklaşma ile gizli güç ($r = .20$, $p_{Holm} < .001$), yaygın komplo inançları ($r = .26$, $p_{Holm} < .001$), dünya dışı varlıklara inanma ($r = .23$, $p_{Holm} < .001$) ve hükümet suistimalleri ($r = .17$, $p_{Holm} = .01$) arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkiler olduğu görülmüştür. Ayrıca, ahlaki uzaklaşma ile yaş arasında anlamlı ve negatif bir ilişki gözlenmiştir ($r = -.19$, $p_{Holm} = .003$).

Hem dönüşüm öncesi hem de dönüşüm sonrası korelasyon analizleri incelendiğinde, sonuçların büyük ölçüde benzer olduğu görülmüştür. Dönüştürme öncesi analizlerde yaygın komplo inancı değişkeninin (Holm düzeltilmesi sonrası) ahlaki uzaklaşma ve egosentrizm ile anlamlı ve pozitif korelasyonlar gösterdiği bulunmuştur. Benzer biçimde, log dönüşümü sonrasında da bu pozitif ilişkiler korunmuştur. Ayrıca, dönüşüm öncesi ve sonrası verilerle yapılan bağımsız örneklem t-testlerinde de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Cinsiyetler arasında yaygın komplo inancı açısından anlamlı bir fark bulunmamış; bu sonuç hem dönüştürülmemiş hem de log dönüşümü uygulanmış komplo puanları kullanıldığında da tutarlı biçimde gözlenmiştir.

Cinsiyete Göre Farklılıklar

Değişkenlerin cinsiyetler arasındaki farklarını incelemek için bağımsız örneklem t test uygulanmıştır. Anlamlı farklar içeren sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4.

Cinsiyete Göre Farklılıklar

Değişken	Cinsiyet	<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Yabancılaşma	Erkek	182	0.63	0.39	0.53	.597
	Kadın	251	0.61	0.36		
Güvensiz Bağlanma	Erkek	182	0.72	0.34	-2.42	.016
	Kadın	251	0.80	0.35		
Egosentrizm	Erkek	182	0.79	0.41	1.08	.280
	Kadın	251	0.74	0.42		
Sosyal Yetersizlik	Erkek	182	0.72	0.74	0.62	.538
	Kadın	251	0.68	0.66		
Gizli Güç	Erkek	182	3.34	1.08	-0.75	.456
	Kadın	251	3.41	0.86		
YK-log	Erkek	182	0.42	0.12	0.06	.952
	Kadın	251	0.42	0.11		
Dünya Dışı Varlık	Erkek	182	2.47	1.18	-1.61	.109
	Kadın	251	2.65	1.03		
Hükümet Suistimleri	Erkek	182	3.75	0.99	1.99	.048
	Kadın	251	3.56	0.93		
Ahlaki Uzaklaşma	Erkek	182	2.82	0.61	5.16	< .001
	Kadın	251	2.50	0.66		

Not. *N* = Örneklem büyüklüğü; *Ort.* = Ortalama; *SS* = Standart sapma

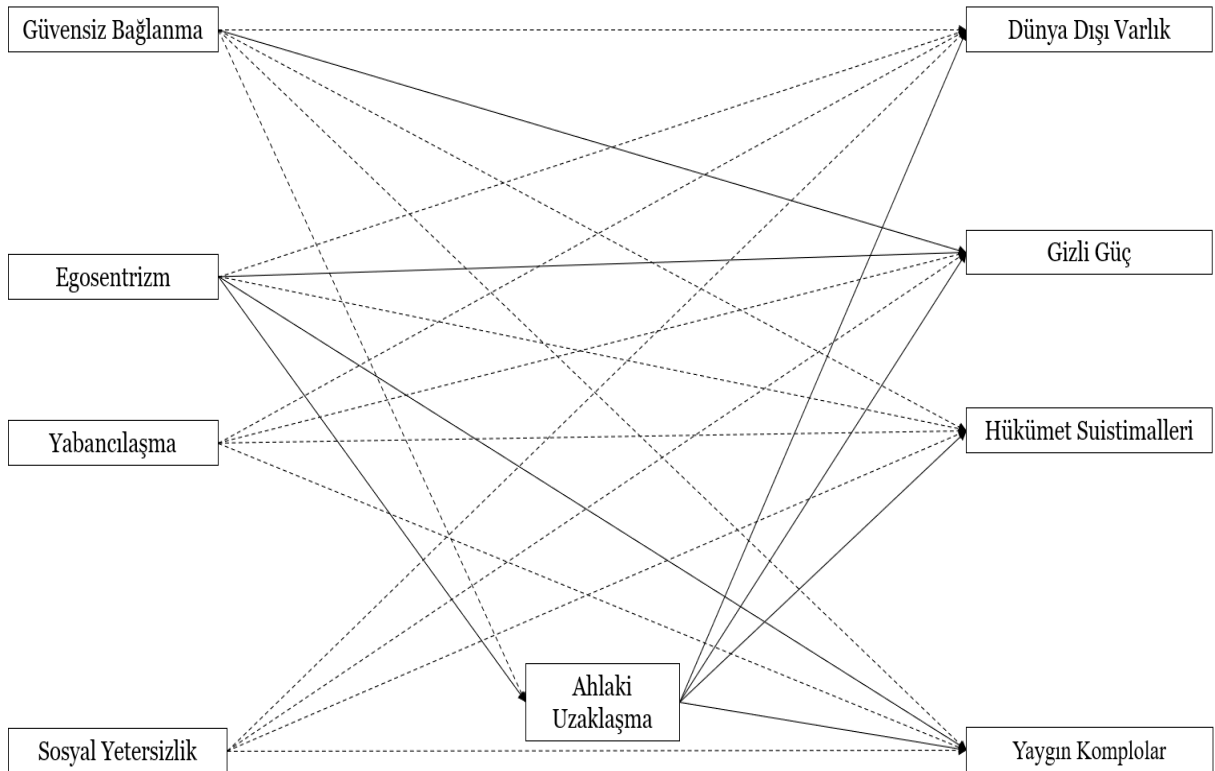
Erkekler ve kadınlar arasında güvensiz bağlanma düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmuştur; erkeklerin ortalaması (*Ort.* = 0.72, *SS* = 0.34), kadınların ortalamasından (*Ort.* = 0.80, *SS* = 0.35) anlamlı düzeyde daha düşüktür, $t(431) = -2.42$, $p = .016$. Hükümet suistimleri inancı açısından da anlamlı bir fark bulunmuştur; erkeklerin ortalaması (*Ort.* = 3.75, *SS* = 0.99), kadınların ortalamasından (*Ort.* = 3.56, *SS* = 0.93) anlamlı düzeyde daha

yüksektir, $t(431) = 1.99, p = .048$. Buna ek olarak, ahlaki uzaklaşma düzeyleri erkeklerde ($Ort. = 2.82, SS = 0.61$), kadınlardan ($Ort. = 2.50, SS = 0.66$) anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur, $t(431) = 5.16, p < .001$.

Cinsiyetler arasında yaygın komplo inancı açısından anlamlı bir fark bulunmamış; bu sonuç hem dönüştürülmemiş hem de log dönüşümü uygulanmış komplo puanları kullanıldığında tutarlı biçimde gözlenmiştir.

Yol Analizi Sonuçları

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri yol analizi ile incelenmiştir. Şekil 2’de sunulan modelin uyum indeksleri kabul edilebilir düzeydedir ($\chi^2(2) = 4.13, p = .13, CFI = .999, TLI = .973, RMSEA = .050, 95\% GA [.00, .12], SRMR = .014$) (Hu ve Bentler, 1999). Bağımlı değişkenlerin açıklanan varyans oranları incelendiğinde, modelin bağımlı değişkenler üzerindeki etkilerinin anlamlı olduğu görülmüştür. Model, yordanan değişkenler olan gizli güç inancındaki varyansın %9’unu ($R^2 = .09, p < .001$), yaygın komplo inancındaki varyansın %10’unu ($R^2 = .10, p < .001$), dünya dışı varlıklara ilişkin komplo inancındaki varyansın %7’sini ($R^2 = .07, p < .001$), hükümet suistimallerine yönelik komplo inancındaki varyansın %5’ini ($R^2 = .05, p < .001$) ve ahlaki uzaklaşmadaki varyansın %5’ini ($R^2 = .05, p < .001$) açıklamaktadır.

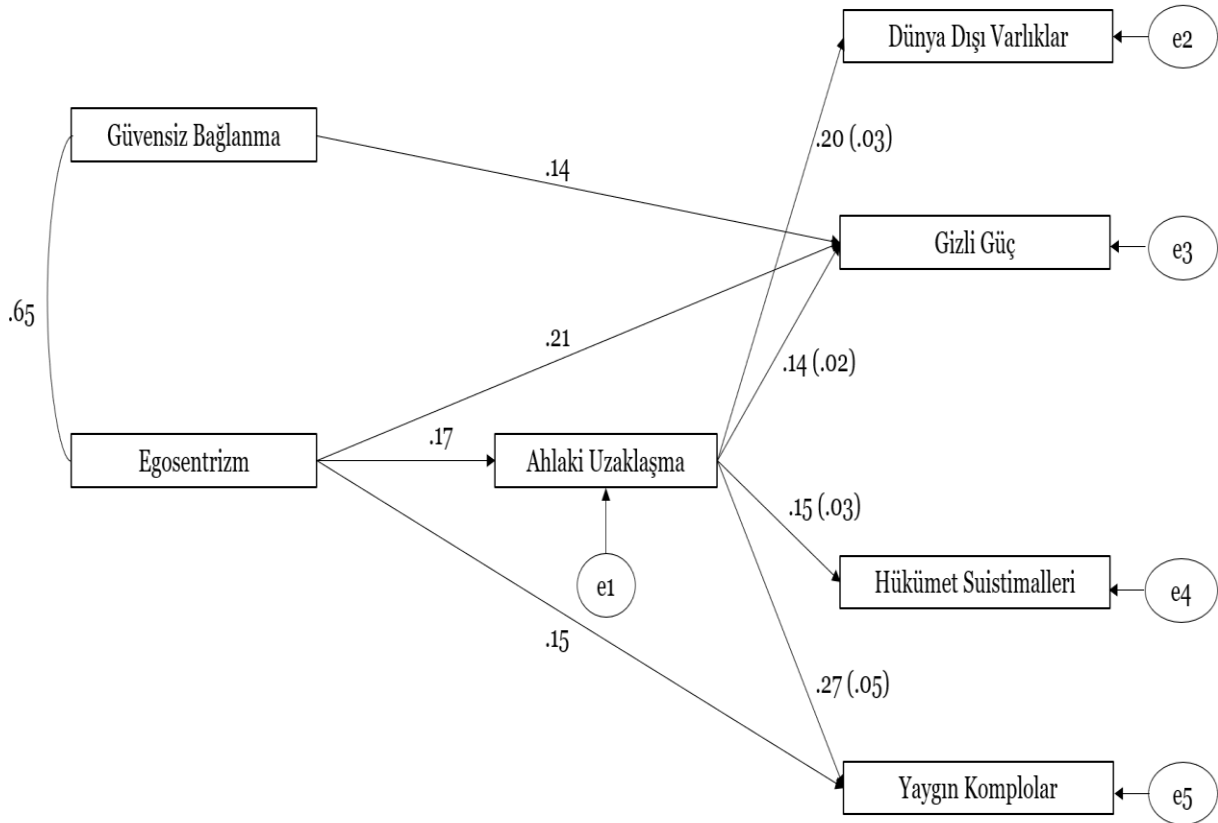

Şekil 2.

Yol Analizi Modeli

Yol analizi sonuçlarına göre, gizli güç inancı üzerinde güvensiz bağlanma ($\beta = .14, p = .03, B = .39, \%95 \text{ GA} [.03, .76]$), egosentrizm ($\beta = .12, p = .003, B = .48, \%95 \text{ GA} [.16, .79]$), ve ahlaki uzaklaşma ($\beta = .4, p = .01, B = .20, \%95 \text{ GA} [.05, .36]$) anlamlı doğrudan etkilere sahiptir. Yaygın komplo üzerinde ise egosentrizm ($\beta = .15, p = .05, B = .04, \%95 \text{ GA} [.003, .08]$) ve ahlaki uzaklaşma ($\beta = .27, p < .001, B = .05, \%95 \text{ GA} [.03, .06]$) anlamlı doğrudan etkilerde bulunmuştur. Dünya dışı varlıklar değişkenini ahlaki uzaklaşma ($\beta = .20, p < .001, B = .32, \%95 \text{ GA} [.160, .516]$) anlamlı ve pozitif yönde açıklamaktadır. Hükümet suistimalleri değişkenini ise yabancılaşma ($\beta = .16, p = .056, B = .40, \%95 \text{ GA} [.130, .585]$) ve ahlaki uzaklaşma ($\beta = .15, p = .01, B = .22, \%95 \text{ GA} [.063, .387]$) anlamlı şekilde açıklamaktadır (Şekil 3).

Analiz sonucundaki dolaylı etkiler incelenmiş ve egosentrizmin ahlaki uzaklaşma aracılığıyla komplo teorilerinin alt boyutları üzerinde anlamlı etkiler yarattığı görülmüştür. Gizli güç ($\beta = .02, p = .05, B = .05, \%95 \text{ GA} [.00, .11]$), yaygın komplo ($\beta = .05, p = .02, B = .01, \%95 \text{ GA} [.00, .02]$), dünya dışı varlıklar ($\beta = .03, p = .03, B = .09, \text{GA} [.01, .16]$) ve hükümet suistimalleri ($\beta = .03, p = .04, B = \%95 \text{ GA} [.01, .11]$) alt boyutlarının ahlaki uzaklaşma yoluyla egosentrizmden etkilendiği bulunmuştur (Şekil 3).

Şekil 3.

Yol Analizi Bulguları

Not. Şekle yalnızca anlamlı yollar eklenmiştir. Dolaylı etkiler parantez içinde gösterilmiştir.

Tartışma

Bu çalışma, nesne ilişkileri, ahlaki uzaklaşma ve komplo teorilerine inanma arasındaki ilişkileri inceleyerek psikodinamik ve sosyal bilişsel kuramlar arasında özgün bir köprü kurmayı amaçlamıştır. Nesne ilişkileri, ahlaki uzaklaşma ve komplo teorilerine inanma arasındaki ilişkilerle ilgili alanyazındaki bilgi eksikliği, bu çalışmanın yol gösterici ve gelecek çalışmaları destekleyici bir amaç taşımasını gerektirmiştir. Bu bağlamda, hipotezlerdeki değişkenler arasındaki ilişki ve etkiler bulgular kısmında derinlemesine analiz edilmiş; çok boyutlu değişkenlerin yapısına uygun olarak değişkenlerin alt boyutları üzerinden test edilmiştir.

Çalışmanın birinci hipotezi olan “*Nesne ilişkileri (yabancılaşma, güvensiz bağlanma, egosentrizm, sosyal yetersizlik) ile komplo teorilerine inanma (gizli güç, yaygın komplolar, dünya dışı varlık, hükümet suistimalleri) arasında anlamlı ilişki vardır.*” hipotezi, nesne ilişkileri ve komplo teorilerinin bazı alt boyutları bağlamında desteklenmiştir. Bulgular, egosentrizm ile gizli güç, dünya dışı varlık ve yaygın komplo inançları arasında anlamlı pozitif ilişkiler olduğunu göstermiştir. Egosentrik bireyler dünyayı kendi merkezlerinden değerlendirme eğiliminde olduklarından, kontrol edemedikleri olayları dışsal güçlerle açıklama eğilimi gösterebilirler (Brotherton, 2013; Douglas ve diğerleri, 2017). Bu özellik, nesne ilişkileri kuramında benlik sınırlarının katılığı ve başkalarının bakış açısını içselleştirme güçlüğüyle ilişkilidir (Bell, 1995; Kernberg, 1976). Benzer biçimde, güvensiz bağlanma ile gizli güç ve dünya dışı varlık inançları arasındaki pozitif ilişkiler, erken dönemdeki güvensiz bağlanmanın bireyin dünyayı tehditkâr algılama eğilimiyle bağlantılı olduğunu göstermektedir (Bowlby, 1988; Mikulincer ve Shaver, 2007). Güvensiz bağlanma, içsel güven duygusundaki eksiklik nedeniyle bireyi dışsal otoritelerin kontrolüne dair inançlara daha açık hale getirebilir (Guntrip, 1969; Kohut, 1971). Böylece bağlanma temelli güvensizlik, komplo inançlarının psikodinamik zeminini oluşturabilir.

Çalışmanın ikinci hipotezi olan “*Nesne ilişkileri (yabancılaşma, güvensiz bağlanma, egosentrizm, sosyal yetersizlik) ile ahlaki uzaklaşma arasında anlamlı ilişki vardır.*” hipotezi, ahlaki uzaklaşma ile nesne ilişkilerinin egosentrizm ve güvensiz bağlanma alt boyutları arasında anlamlı pozitif ilişkiler bulunmasıyla desteklenmiştir. Nesne ilişkileri kuramı, bireyin erken dönemdeki bakım deneyimlerinin yalnızca bağlanma biçimini değil, ahlaki ve vicdani gelişimini de şekillendirdiğini öne sürer (Bowlby, 1988; Fairbairn, 1952). Güvensiz bağlanma, bireyin hem kendisine hem de başkalarına dair olumsuz temsiller geliştirmesiyle, empati kapasitesini ve başkalarının ihtiyaçlarına duyarlılığı azaltabilir. Bu durum, Bandura'nın (1999) “sorumluluğun dışsallaştırılması” olarak tanımladığı ahlaki uzaklaşma mekanizmalarını kolaylaştırır. Egosentrizm ise bireyin kendi çıkarlarını ve ihtiyaçlarını merkeze alarak etik ilkeleri esnetme eğilimini artırır. Bandura'nın belirttiği üzere, ahlaki uzaklaşma mekanizmaları genellikle kişinin kendi davranışlarını meşrulaştırma ve eylemin sonuçlarını küçümseme

biçiminde işler. Bu bulgular, nesne ilişkileri çerçevesinde değerlendirildiğinde, erken dönemde bakım verenle kurulan ilişkilerin ahlaki temsil sistemlerinin temelini oluşturduğunu göstermektedir (Leidner ve diğerleri, 2010; Runions ve diğerleri, 2019).

Üçüncü hipotez olan “*Ahlaki uzaklaşma ile komplo teorilerine inanma (gizli güç, yaygın komplolar, dünya dışı varlık, hükümet suistimalleri) arasında anlamlı ilişki vardır.*” hipotezi de verilerle desteklenmiştir. Ahlaki uzaklaşma ile gizli güç, dünya dışı varlık ve yaygın komplo inançları arasında anlamlı pozitif ilişkiler bulunmuştur. Bu durum, bireylerin etik sorumluluğu dışsal güçlere atfederek bilişsel çelişkiyi azaltma eğiliminde olduklarını göstermektedir (Bandura, 1999; Douglas ve Sutton, 2018). Ahlaki uzaklaşma, bireyin hem etik hem bilişsel düzeyde karmaşık olayları basitleştirmesine ve sorumluluktan kaçınmasına olanak tanır. Kültürel açıdan, Türkiye gibi toplulukçu özellikler taşıyan toplumlarda, bireylerin belirsizlik ve kontrol kaybını dışsal açıklamalarla anlamlandırma eğiliminde olmaları bu ilişkiyi güçlendirebilir (Bocian ve diğerleri, 2020; Hofstede, 2001; Kağıtçıbaşı, 1997). Bu durum, komplo inançlarının yalnızca bireysel psikolojik süreçlerin değil, kültürel olarak biçimlenen savunma mekanizmalarının da ürünü olabileceğini göstermektedir.

Dördüncü hipotez olan “*Ahlaki uzaklaşma, nesne ilişkileri ile komplo teorilerine inanma arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir.*” hipotezi, egosentrizm ve komplo teorilerine inanmanın tüm alt boyutları arasındaki ilişkiye ahlaki uzaklaşmanın aracılık etkisinin bulunması ile desteklenmiştir. Bu bulgu, ahlaki uzaklaşmanın, özmerkezci benlik yapılanmaları ile komplo inançları arasında sosyal bilişsel bir köprü işlevi gördüğünü göstermektedir; yani bireyin benlik temsillerini, kontrol kaybı ve belirsizlik algılarıyla bütünleştiren bir bilişsel süreç olarak işlev gördüğünü düşündürmektedir. Bulgu, Kohut’un (1971) kendilik psikolojisinde açıkladığı benlik kırılğanlıklarının tehdit algısını ve dışsal açıklama ihtiyacını artırdığı görüşüyle de tutarlıdır. Aracılık analizine ek olarak, güvensiz bağlanmanın gizli güç inancı üzerinde doğrudan etkisinin bulunduğu görülmüştür. Bu bulgu, Bowlby’nin (1969) bebeklikte kurulan bağlanmanın bireylerin dünyayı nasıl algıladığını şekillendirdiğine ilişkin görüşüyle tutarlıdır. Güvensiz bağlanma eğilimleri, bireylerin çevreyi güvenilmez ve tehditkâr bir yer olarak algılamalarına yol açarak komplo inançlarını güçlendirebilir. Dolayısıyla, bağlanma temelli güvensizlik, komplo inançlarını yalnızca dolaylı olarak değil, aynı zamanda doğrudan da besleyebilen bir bilişsel zemin oluşturabilir. Egosentrizmin benlik temsilleriyle, güvensiz bağlanmanın ise diğerlerine yönelik zihinsel temsillerle ilişkili olması (Kohut, 1971), bu iki alt boyutun komplo inançlarına farklı yollarla etki etmesini açıklayabilir.

Korelasyon analizleri sonucunda, sosyal yetersizlik ile komplo inançları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Bu nedenle, ahlaki uzaklaşmanın bu iki değişken arasındaki aracılık rolü incelenmemiştir. Sosyal yetersizlik, daha çok kişiler arası ilişkilerdeki yetersizlikleri kapsayan bir kavram olduğundan, komplo inançları ile ilişkili olmaması beklenmektedir. Benzer şekilde, yabancılaşma ile komplo inançları arasında da oldukça zayıf

korelasyonel ilişkiler tespit edilmiştir. Ayrıca, ahlaki uzaklaşmanın, yabancılaşma ile komplo inançları arasında anlamlı bir aracılık etkisi göstermediği belirlenmiştir. Bu bulguları tek bir çalışma üzerinden yorumlamak oldukça zordur. Ancak, sosyal yetersizlik ve yabancılaşma gibi kişilerarası bağlamdan ziyade, bireyin kendisini ve dünyayı nasıl algıladığını belirleyen bilişsel süreçlerin (ör. belirsizlik algısı, kontrol duygusu, nedensel atıflar) hem ahlaki uzaklaşma hem de komplo teorileriyle daha ilişkili olduğu söylenebilir. Literatürde de komplo teorileriyle ilişkili değişkenler arasında belirsizlikle başa çıkma, kişisel kontrol eksikliği, risk algısı ve kaygı gibi faktörlerin, COVID-19 komplo inançları ile güçlü ilişkiler gösterdiği görülmektedir (Alper ve diğerleri, 2021; Biddlestone ve diğerleri, 2020; Kim ve Kim, 2021). Bu bağlamda, sosyal yetersizlik ve yabancılaşmanın etkisinin sınırlı kalması, komplo inançlarının daha çok bilişsel temelli ve varoluşsal ihtiyaçlardan kaynaklandığını düşündürmektedir.

Beklenen bu ilişkilere ek olarak cinsiyet ve yaş açısından da birtakım bulgular elde edilmiştir. Katılımcıların yaşlarının artmasıyla güvensiz bağlanma ve ahlaki uzaklaşma puanlarının azaldığı görülmüştür. Bu bulgu alanyazınla da paralellik göstermektedir. Artan yaşla beraber kazanılan deneyimler sonucunda, toplumsal bağların güçlenmesi ve duyguların düzenleme becerilerinin gelişmesi söz konusudur (Bjorklund ve Green, 1992; Chopik ve diğerleri, 2014; Schieman ve Van-Gundy, 2000). Cinsiyetlere göre anlamlı fark gösteren değişkenlere bakıldığında ise alanyazınla paralel olarak güvensiz bağlanma puanlarının kadınlarda erkek katılımcılara göre anlamlı olarak yüksek olduğu görülmüştür. Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri, bağlanma figürlerine karşı daha duyarlı, ilişkisel tehditlere karşı daha açık olması ve bu nedenle kaygılı bağlanmaya daha yatkın oldukları araştırmalarca bulgulanmıştır (Doğan, 2016; Mikulincer ve Shaver, 2007). Çalışma bulgularında erkek katılımcıların hem ahlaki uzaklaşma hem de hükümet suistimallerine inanma puanlarının kadınlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yürütülen çalışmalar; cinsiyete göre genel komplo teorilerine inanma açısından tutarlı bilgiler olmamasına karşın komplo teorilerinin içeriğine göre bazı farklılaşmalar olduğunu göstermiştir. Örneğin, erkeklerin komplo inançlarının otoriteye karşı daha eleştirel ve kuşkucu tutumlarla ilişkili olduğu daha önce raporlanmıştır (Swami ve diğerleri, 2016). Bu çalışmada da erkeklerin, özellikle hükümet suistimallerine ilişkin komplo inançlarının kadınlara kıyasla daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Bu bulgu, erkeklerin kurumsal aktörlere yönelik daha eleştirel ve denetleyici bir tutum sergileme eğiliminde olduklarını öne süren alanyazınla tutarlıdır. Ahlaki uzaklaşma açısından bakıldığında ise erkeklerin ahlaki uzaklaşma puanlarının kadınlara göre daha yüksek olduğu alanyazındaki çalışmalarda da bulunmuştur (Detert ve diğerleri, 2008; Turan, 2021). Toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar için duygusal, pasif, uyumlu, hassas gibi özellikleri içerdiği bilinmektedir (Baez ve diğerleri, 2017; Blashill, 2011). Bu bağlamda, ahlaki uzaklaşmanın sorumluluktan kaçınmayı ifade eden yapısı dikkate alındığında, kadınların empati ölçümlerinde erkeklerden daha yüksek puan almaları dikkat çekmektedir. Bu durum,

alanyazındaki çalışmalarla da uyumludur (Bora ve Baysan, 2009; Detert ve diğerleri, 2008; Hasta ve Güler, 2013).

Çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Elde edilen bulgular, örneklemin özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Katılımcıların yaş ortalamasının düşük olması ($Ort. = 22.5$), sonuçların genç yetişkin örneklemine özgü olabileceğini göstermektedir. Benlik gelişimi ve ahlaki muhakeme süreçlerinin bu yaş döneminde hâlen şekillenmekte olması, değişkenler arasındaki ilişkilerin gücünü etkileyebilir (Eisenberg ve diğerleri, 2005; Killen ve Dahl, 2021). Ayrıca, kartopu örnekleme yöntemi kullanılmış olması örneklemin temsiliyetini sınırlamaktadır. Ölçeklerin öz-bildirim temelli olması da sosyal beğenirlik yanlılığına açık bir durum yaratmaktadır.

Çalışmanın Türkiye örnekleminde yürütülmüş olması, bulguların kültürel bağlamda değerlendirilmesini de gerekli kılmaktadır. Türkiye, Hofstede'nin (2001) kültür boyutları çerçevesinde yüksek belirsizlikten kaçınma ve toplulukçu eğilimlerle tanımlanmaktadır. Kağıtçıbaşı (1997), toplulukçu kültürlerde benliğin “ayrık” değil, ilişkisel bir biçimde yapıldığını ve bireyin kimliğinin sosyal bağlar, karşılıklı bağımlılık ve toplumsal uyum değerleri üzerinden şekillendiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım, Markus ve Kitayama'nın (1991) “bağımsız–bağımlı benlik” modeliyle de tutarlıdır. Dolayısıyla, psikodinamik kuramların öne çıkardığı benlik ve öteki temsilleri, kültürel bağlamda farklı biçimlerde gelişebilir; bireyin içsel nesne temsilleri yalnızca erken dönem bakım veren ilişkilerinden değil, ait olduğu kültürel değer sisteminden de etkilenmektedir (Kağıtçıbaşı, 1997; Triandis, 1995).

Toplulukçu toplumlarda iç grup yanlılığı, aidiyet ve ortak kimlik duygusu güçlüdür (Brewer ve Chen, 2007; Triandis, 1995). Bu durum, bireyin dünyayı anlamlandırma biçiminde “biz–onlar” ayrımını güçlendirerek, dış gruplara yönelik kuşku ve tehdit algısını artırabilir (Douglas vd., 2017). Dolayısıyla, kontrol kaybı veya belirsizlik hissi gibi olumsuz duygular, birey düzeyinde değil, grup düzeyinde dışsallaştırılarak “gizli güçlerin etkisi” gibi anlatılarla açıklanabilir (Bocian ve diğerleri, 2020). Ülkemizde, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sırasında “HAARP teknolojisiyle deprem oluşturulduğu” yönündeki iddialar paylaşılmıştır (Erokhin ve Komendantova, 2024; Karagöz ve diğerleri, 2024). COVID-19 pandemisi sürecinde de aşılarda “nüfus kontrolü” amacıyla üretildiği veya “çip yerleştirme” amacı taşıdığına dair inançların sosyal medyada yayılması (Şenyurt, 2024), komplolarda dış grup odağının güncel bir örneğini sunmaktadır. Bu bağlamda, kültürel faktörlerin (belirsizlikten kaçınma ve bireycilik-toplulukçuluk boyutları) dış güç komplolarına yatkınlık üzerindeki etkisini ele alan kültüre özgü veya kültürlerarası çalışmalar yapılması önem kazanmaktadır.

Gelecek çalışmalarda, bu kültürel boyutların modele dâhil edilmesi ve farklı kültürlerde karşılaştırmalı çalışmaların yürütülmesi, komplo inançlarının kültürlerarası farklılıklarını anlamaya katkı sağlayacaktır. Ayrıca, benlik gelişiminin kültürel biçimlenişi ile ahlaki uzaklaşma mekanizmalarının nasıl kesiştiği, sosyal psikoloji ve psikodinamik yaklaşımlar

birlikte ele alınarak incelenebilir. Böylece, nesne ilişkileri kuramının bireysel düzeyde ele aldığı benlik temsilleri (Kohut, 1971), kültürün biçimlendirici rolü (Markus ve Kitayama, 1991) üzerinden daha geniş bir toplumsal bağlamda değerlendirilebilir.

Sonuç

Bu çalışma, nesne ilişkileri, ahlaki uzaklaşma ve komplo teorilerine inanma arasındaki ilişkileri inceleyerek psikodinamik ve sosyal bilişsel kuramlar arasında kavramsal bir köprü kurmuştur. Bulgular, egosentrizm ve güvensiz bağlanma alt boyutlarının komplo inançlarıyla anlamlı biçimde ilişkili olduğunu göstermiştir. Egosentrik eğilimler, bireylerin kontrol edemedikleri olayları dışsal güçlere atfetme eğilimini artırırken; güvensiz bağlanma, dünyanın tehditkâr bir yer olduğu algısını güçlendirerek komplo inançlarını besleyebilmektedir. Ayrıca, ahlaki uzaklaşmanın, egosentrizm ile komplo inançları arasındaki ilişkide aracılık ettiği bulunmuştur. Bu sonuç, bireylerin etik sorumluluğu dışsallaştırarak bilişsel çelişkiyi azaltma eğilimlerinin, komplo inançlarını güçlendiren bir süreç olduğunu göstermektedir. Bulgular, komplo teorilerine inanmanın yalnızca bilişsel bir eğilim değil, erken dönem ilişki örüntüleri, benlik temsilleri ve ahlaki değerlendirme biçimleriyle bağlantılı karmaşık bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır.

Uygulama açısından, bulgular, bireylerin irrasyonel inançlarını ve kontrol algılarını dönüştürmeye yönelik psikolojik müdahalelerde, erken dönem bağlanma temalarının, güven duygusunun ve ahlaki muhakemenin birlikte ele alınmasının yararlı olabileceğini göstermektedir. Psikoterapi ve psikolojik danışma süreçlerinde, bireyin kendilik bütünlüğünü güçlendirmeye, içsel güven duygusunu desteklemeye ve sorumluluk algısını yeniden yapılandırmaya odaklanan çalışmalara öncelik verilmesi önerilmektedir. Ayrıca, eğitim ve toplumsal düzeyde, eleştirel düşünme ve medya okuryazarlığı becerilerini güçlendiren programların, komplo eğilimlerinin azalmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Gelecek çalışmalarda, kültürel faktörlerin modele dâhil edilmesi ve farklı kültürel örneklerle karşılaştırmalı çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir. Böylece, komplo inançlarının yalnızca bireysel değil, kültürel olarak biçimlenen savunma mekanizmalarıyla da ilişkisi daha kapsamlı biçimde değerlendirilebilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Tüm yazarlar sürece eşit katkıda bulunmuştur.

Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

Finansal Destek Beyanı:

Yazarlar herhangi bir finansal destek almadıklarını beyan etmektedir.

Etik Kurul Onayı:

Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Komisyonu'nun 30.12.2024 tarihindeki 2024/12-30 sayılı toplantısında onay alınmıştır.

Kaynakça

- Akçakaya, N. (2023). Türkiye’de komplo teorileri: Temalar, kökenler ve kaynaklar üzerine bütüncül bir soruşturma. *Mülkiye Dergisi*, 47(4), 1191–1224.
- Akkurt, S. B., ve Yalçındağ, B. (2023). Komplo teorilerine inanç ve Kovid-19 pandemisi. *Kocatepe Beşerî Bilimler Dergisi*, 2(1), 12–47. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8091121>
- Alper, S., Bayrak, F., ve Yılmaz, O. (2021). Psychological correlates of Covid-19 conspiracy beliefs and preventive measures: Evidence from Turkey. *Current Psychology*, 40(11), 5708–5717. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-00903-0>
- Aquino, K., ve Reed, A. II. (2002). The self-importance of moral identity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(6), 1423–1440. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.83.6.1423>
- Baez, S., Flichtentrei, D., Prats, M., Mastandueno, R., García, A. M., Cetkovich, M., ve Ibáñez, A. (2017). Men, women...who cares? A population-based study on sex differences and gender roles in empathy and moral cognition. *PlosOne*, 12(6), Article e0179336. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0179336>
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V., ve Pastorelli, C. (1996). Mechanism of moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(2), 364–374. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.2.364>
- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 193–209. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0303_3
- Bell, M. D. (1995). *Bell Object Relations and Reality Testing Inventory: BORRTI* (1. Basım). Western Psychological Services.
- Bem, D. J., ve McConnell, H. K. (1972). Testing the self-perception explanation of dissonance phenomena. *Journal of Personality and Social Psychology*, 14(1), 23–31. <https://doi.org/10.1037/h0020916>
- Bertin, P., ve Delouvé, S. (2021). Affected more than infected: The relationship between national narcissism and zika conspiracy beliefs is mediated by exclusive victimhood about the zika outbreak. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 15. <https://doi.org/10.1177/18344909211051800>
- Biddlestone, M., Green, R., ve Douglas, K., (2020). Cultural orientation, power, belief in conspiracy theories, and intentions to reduce the spread of COVID-19. *British Journal of Social Psychology*, 59, 663–673. <https://doi.org/10.1111/bjso.12397>
- Blashill, A. J. (2011). Gender roles, eating pathology, and body dissatisfaction in men: A meta analysis. *Body Image*, 8(1), 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2010.09.002>
- Bocian, K., Baryla, W., ve Wojciszke, B. (2020). Egocentrism shapes moral judgements. *Social and Personality Psychology Compass*, 14(12), 1-14. <https://doi.org/10.1111/spc3.12572>
- Bora, E., ve Baysan, L. (2009). Empati Ölçeği-Türkçe formunun üniversite öğrencilerinde psikometrik özellikleri. *Klinik Psikofarmakoloji Bulteni*, 19(1), 39-47.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Volume I: Attachment* (2. Basım). Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development* (1. Basım). Basic Books.
- Brewer, M. B., ve Chen, Y. R. (2007). Where (who) are collectives in collectivism? Toward conceptual clarification of individualism and collectivism. *Psychological Review*, 114(1), 133–151. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.114.1.133>
- Brotherton, R., French, C. C., ve Pickering, A. D. (2013). Measuring belief in conspiracy theories: The Generic Conspiracist Beliefs Scale. *Frontiers in Psychology*, 4, Article 279. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00279>

- Buturoiu, R., Udrea, G., Oprea, D. A., ve Corbu, N. (2021). Who believes in conspiracy theories about the Covid-19 pandemic in Romania? An analysis of conspiracy theories believers' profiles. *Societies*, 11(4), 138. <https://doi.org/10.3390/soc11040138>
- Bjorklund, D. F., ve Green, B. L. (1992). The adaptive nature of cognitive immaturity. *American Psychologist*, 47(1), 46. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.47.1.46>
- Caprara, G. V., Tisak, M. S., Alessandri, G., Fontaine, R. G., Fida, R., ve Paciello, M. (2014). The contribution of moral disengagement in mediating individual tendencies toward aggression and violence. *Developmental Psychology*, 50(1), 71. <https://doi.org/10.1037/a0034488>
- Chopik, W. J., Moors, A. C., ve Edelstein, R. S. (2014). Maternal nurturance predicts decreases in attachment avoidance in emerging adulthood. *Journal of Research in Personality*, 53, 47–53. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2014.08.004>
- Detert, J. R., Treviño, L. K., ve Sweitzer, V. L. (2008). Moral disengagement in ethical decision making: A study of antecedents and outcomes. *Journal of applied psychology*, 93(2), 374. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.93.2.374>
- Dixon, A. M. (2023). The role of early trauma in the formation of belief in reptilian conspiracy theories: A psychoanalytic perspective. *British Journal of Psychotherapy*, 39(4), 663–681. <https://doi.org/10.1111/bjpp.12856>
- Doğan T. (2016). Ergenlerde ana-babaya bağlanma: Türkiye profili. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(4):406–419. <https://doi.org/10.18863/pgy.253446>
- Douglas, K. M., Sutton, R. M., ve Cichocka, A. (2017). The psychology of conspiracy theories. *Current Directions in Psychological Science*, 26(6), 538–542. <https://doi.org/10.1177/0963721417718261>
- Douglas, K. M., ve Sutton, R. M. (2018). Why conspiracy theories matter: A social psychological analysis. *European Review of Social Psychology*, 29(1), 256–298. <https://doi.org/10.1080/10463283.2018.1537428>
- Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., ve Deravi, F. (2019). Understanding conspiracy theories. *Political Psychology*, 40(S1), 3–35. <https://doi.org/10.1111/pops.12568>
- Düztepe, Ş. (2004). Araştırmalarda bilimsel yöntemin kullanılması ve araştırmanın temel aşamaları. *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, 1(3), 49–53.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., ve Shepard, S. A. (2005). Age changes in prosocial responding and moral reasoning in adolescence and early adulthood. *Journal of Research on Adolescence*, 15(3), 235–260. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2005.00095.x>
- Erokhin, D., ve Komendantova, N. (2024). Earthquake conspiracy discussion on Twitter. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11(1), Article 454. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-02957-y>
- Fairbairn, W. R. D. (1952). *Psychoanalytic studies of the personality* (1. Basım) Routledge.
- Festinger, L. (1962). Cognitive dissonance. *Scientific American*, 207(4), 93–106. <https://www.jstor.org/stable/24936719>
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (3. Basım). SAGE Publications Ltd.
- Gezici-Yalçın, M., Şenyurt, A. Y., Gültepe, B., ve Coşkun, H. (2016). Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması. *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(10), 309–332. <http://dx.doi.org/10.23863/kalem.2017.63>
- Green, R., ve Douglas, K. M. (2018). Anxious attachment and belief in conspiracy theories. *Personality and Individual Differences*, 125, 30–37. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.12.023>

- Guntrip, H. (1969). *Schizoid phenomena, object relations and the self* (1. Basım). International Universities Press.
- Hasta, D., ve Güler, M. E. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 64–104.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (2. Basım). Sage Publications.
- Holm, S. (1979). A simple sequentially rejective multiple test procedure. *Scandinavian Journal of Statistics*, 6(2), 65–70.
- Hu, L. T., ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1–55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1997). Individualism and collectivism. İçinde, J. W. Berry, M. H. Segall ve Ç. Kağıtçıbaşı (Edl.), *Handbook of cross-cultural psychology: Social behavior and applications* (ss. 1–49). John Berry.
- Karagöz, Y., Karaşin, Y., ve Filiz, M. (2024). Depreme ilişkin komplo teorilerine yönelik tutumların belirlenmesi: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 502–516. <https://doi.org/10.17218/hititsbd.1424897>
- Kenny, D. A., Kaniskan, B., ve McCoach, D. B. (2014). The performance of RMSEA in models with small degrees of freedom. *Sociological Methods & Research*, 44(3), 486–507. <https://doi.org/10.1177/0049124114543236>
- Kernberg, O. F. (1976). Technical considerations in the treatment of borderline personality organization. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 24(4), 795–829. <https://doi.org/10.1177/000306517602400403>
- Killen, M., ve Dahl, A. (2021). Moral reasoning enables developmental and societal change. *Perspectives on Psychological Science*, 16(6), 1209–1225. <https://doi.org/10.1177/1745691620964076>
- Kim, S., ve Kim, S., (2021). Searching for general model of conspiracy theories and its implication for public health policy: Analysis of the impacts of political, psychological, structural factors on conspiracy beliefs about the COVID-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(1), 266. <https://doi.org/10.3390/ijerph18010266>
- Klein, M. (1946). Notes on some schizoid mechanisms. *International Journal of Psychoanalysis*, 27, 99–110.
- Knight, P. (2013). *Conspiracy Culture: From Kennedy to the X Files* (1. Basım). Routledge.
- Kohut, H. (1971). *The analysis of the self: A systematic approach to the psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders* (1. Basım). International Universities Press.
- Kohut, H. (1977). *Restoration of the self*. International University Press.
- Kou, Y., Gui, X., Chen, Y., ve Pine, K. (2017). Conspiracy talk on social media: collective sensemaking during a public health crisis. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 1(CSCW), 1–21. <https://doi.org/10.1145/3134696>
- Kuiper, N. A., ve Rogers, T. B. (1979). Encoding of personal information: Self–other differences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(4), 499. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.37.4.499>
- Leidner, B., Castano, E., Zaiser, E., ve Giner-Sorolla, R. (2010). Ingroup glorification, moral disengagement, and justice in the context of collective violence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(8), 1115–1129. <https://doi.org/10.1177/014616721037639>
- Maftai, A., ve Holman, A. C. (2020). Beliefs in conspiracy theories, intolerance of uncertainty, and moral disengagement during the coronavirus crisis. *Ethics & Behavior*, 32(1), 1–11. <https://doi.org/10.1080/10508422.2020.1843171>

- Markus, H. (1977). Self-schemata and processing information about the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(2), 63. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.35.2.63>
- Markus, H. R., ve Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224–253. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.98.2.224>
- Mikulincer, M., ve Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change* (1. Basım). Guilford Press.
- Mikulincer, M., ve Shaver, P. R. (2011). Attachment, anger and aggression. İçinde, P. R. Shaver ve M. Mikulincer (Edl.), *Human aggression and violence: Causes, manifestations, and consequences* (ss. 241–257). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/12346-013>
- Ogunfowora, B. T., Nguyen, V. Q., Steel, P., ve Hwang, C. C. (2022). A meta-analytic investigation of the antecedents, theoretical correlates, and consequences of moral disengagement at work. *Journal of Applied Psychology*, 107(5), 746. <https://doi.org/10.1037/apl0000912>
- Orcan, F. (2020). Parametric or non-parametric: Skewness to test normality for mean comparison. *International Journal of Assessment Tools in Education*, 7(2), 255–265. <https://doi.org/10.21449/ijate.656077>
- Pace, U., ve Zappulla, C. (2011). Problem behaviors in adolescence: The opposite role played by insecure attachment and commitment strength. *Journal of Child and Family Studies*, 20(6), 854–862. <https://doi.org/10.1007/s10826-011-9453-4>
- Patten, D. (2003). How do we deceive ourselves? *Philosophical Psychology*, 16(2), 229–246. <https://doi.org/10.1080/09515080307767>
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y., ve Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, 88(5), 879–903. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.5.879>
- Runions, K. C., Shaw, T., Bussey, K., Thornberg, R., Salmivalli, C., ve Cross, D. S. (2019). Moral disengagement of pure bullies and bully/victims: Shared and distinct mechanisms. *Journal of Youth and Adolescence*, 48, 1835–1848. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01067-2>
- Santoro, G., Costanzo, A., Schimmenti, A., ve Midolo, L. R. (2021). The vulnerability of insecure minds: The mediating role of mentalization in the relationship between attachment styles and psychopathology. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 85(4), 358–384. <https://doi.org/10.1521/bumc.2021.85.4.358>
- Schieman, S., ve Van-Gundy, K. (2000). The personal and social links between age and self-reported empathy. *Social Psychology Quarterly*, 63(2), 152–174. <https://doi.org/10.2307/2695889>
- Sunstein, C. R., ve Vermeule, A. (2008). *Conspiracy theories* (University of Chicago Law & Economics, Olin Working Paper No. 387). <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1084585>
- Swami, V., Furnham, A., Smyth, N., Weis, L., Lay, A., ve Clow, A. (2016). Putting the stress on conspiracy theories: Examining associations between psychological stress, anxiety, and belief in conspiracy theories. *Personality and Individual Differences*, 99, 72–76. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.04.084>
- Şenyurt, A. Y. (2024). Dijitalleşen dünyada komplo inançları: Pandemiye ilişkin komplo inançlarının twitter içerik analizi ile incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 13(4), 98–113. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1477071>
- Şenyurt, A. Y. (2025). Religious beliefs as a mediator between conspiracy beliefs and health behaviors. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 334–346. <https://doi.org/10.11616/asbi.1585793>

- Tam, M. S. (2023). Genel Komplo Teorilerine İnanma Ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(2), 76–90. <https://doi.org/10.47107/inifedergi.1330907>
- Triandis, H. C. (1995). *Individualism and collectivism*. Westview Press.
- Turan, S. (2021). Geç ergenlik dönemi: Ahlaki uzaklaşma. *Sportive*, 4(2), 1–11. <https://doi.org/10.53025/sportive.877254>
- Uluç, S., Tüzün, Z., Haselden, M. ve Erbaş, S. P. (2015). Bell Nesne İlişkileri ve Gerçeği Değerlendirme Ölçeğinin (BORTTI) Türkçe'ye uyarlama çalışması. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 18(4), 112–123.
- van Prooijen, J. W., ve Douglas, K. M. (2017). Conspiracy theories as part of history: The role of societal crisis situations. *Memory Studies*, 10(3), 323–333. <https://doi.org/10.1177/1750698017701615>
- Winnicott, D. W. (1960). The theory of the parent-infant relationship. *International Journal of Psychoanalysis*, 41(6), 585–595.

The Foundations of Belief in Conspiracy Theories: The Influence of Object Relations and Moral Disengagement

Summary

Introduction

This study examines the relationship between moral disengagement and belief in conspiracy theories within the framework of object relations theory. Object relations theory posits that individuals' early attachment experiences shape their psychological processes and interpersonal relationships throughout their lives. The security or insecurity of these attachments influences emotional regulation and moral reasoning. Moral disengagement refers to cognitive mechanisms that allow individuals to justify unethical behavior, whereas conspiracy theories involve unfounded and skeptical beliefs attributing events to secret, malevolent groups. The increasing influence of digital media has facilitated the rapid spread of conspiracy theories, making it essential to investigate the psychological factors underlying these beliefs.

Theoretical Framework

Object relations theory highlights the importance of early relational experiences in shaping individuals' perceptions of the self and others. This study explores whether object relations subdimensions, such as egocentrism, insecure attachment, alienation, and social incompetence, contribute to conspiracy beliefs through moral disengagement. Moral disengagement mechanisms, as proposed by Bandura (1999), enable individuals to rationalize unethical actions, potentially facilitating conspiracy beliefs. The study builds upon previous research linking attachment insecurity with heightened suspicion and distrust toward external agencies.

Methodology

A snowball sampling method was employed to recruit 434 participants across Turkey. Data were collected via an online survey comprising the Bell Object Relations Inventory, the Generic Conspiracist Beliefs Scale, the Moral Disengagement Scale, and a demographic questionnaire. The statistical analyses were conducted using the JAMOVI software (The jamovi project, 2024). Pearson correlation and path analysis techniques were used to explore the relationships among variables.

Results

The results indicated significant positive relationships between the subdimensions of object relations and conspiracy belief dimensions. Furthermore, moral disengagement was

positively associated with both object relations and conspiracy beliefs. Notably, egocentrism influenced all subdimensions of conspiracy belief indirectly through moral disengagement. In addition, insecure attachment positively predicted belief in secret powers.

Discussion

The results align with previous research that found egocentric individuals prioritize their own perspectives, potentially leading them to reject mainstream narratives and adopt alternative explanations. The findings also support the role of moral disengagement in facilitating conspiracy beliefs by reducing ethical concerns about endorsing misleading or harmful information.

The findings suggest that moral disengagement mediates the relationship between egocentrism and belief in conspiracies. This is consistent with the fact that egocentric individuals are more open to justifying their unethical behavior because they view their perspective as a universal norm (Bocian et al., 2020). Such cognitive distortions are a key component of moral disengagement; the individual disables self-judgment processes by downplaying the ethical consequences of their behavior (Bandura, 1999).

Insecure attachment has a significant and direct relationship with hidden power-themed conspiracy beliefs. One of the reasons for this relationship may be that insecure attachment increases epistemic uncertainty by weakening the individual's basic sense of trust in his/her environment. Increased uncertainty may contribute to the strengthening of conspiracy beliefs by reducing the individual's trust in information sources (Green & Douglas, 2018).

Limitations and Future Directions

This study is limited by its cross-sectional design, which prevents causal inferences. Additionally, self-report measures may introduce social desirability bias. Future research should employ longitudinal designs to examine changes in conspiracy beliefs over time and consider experimental methodologies to test causal mechanisms. Exploring cultural differences in the relationship between object relations, moral disengagement, and conspiracy beliefs may also provide further insights.

Conclusion

The study contributes to the literature on the psychological antecedents of conspiracy beliefs by demonstrating the role of object relations and moral disengagement. The findings underscore the importance of early relational experiences in shaping susceptibility to conspiracy theories.

Ekler

Ek 1.

Holm Düzeltmesi Sonuçları

Değişken 1	Değişken 2		<i>p</i>	<i>p_{holm}</i>
Yabancılaşma	Güvensiz Bağlanma	45	.00001	0.00045
Yabancılaşma	Egosentrizm	44	.00001	0.00044
Yabancılaşma	Sosyal Yetersizlik	43	.00001	0.00043
Güvensiz Bağlanma	Egosentrizm	42	.00001	0.00042
Güvensiz Bağlanma	Sosyal Yetersizlik	41	.00001	0.00041
Güvensiz Bağlanma	Gizli Güç	40	.00001	0.0004
Egosentrizm	Sosyal Yetersizlik	39	.00001	0.00039
Egosentrizm	Gizli Güç	38	.00001	0.00038
Egosentrizm	Ahlaki Uzaklaşma	37	.00001	0.00037
Gizli Güç	Yayın Komplolar	36	.00001	0.00036
Gizli Güç	Dünya Dışı Varlık	35	.00001	0.00035
Gizli Güç	Hükümet Suistimalleri	34	.00001	0.00034
Yayın Komplolar	Dünya Dışı Varlık	33	.00001	0.00033
Yayın Komplolar	Ahlaki Uzaklaşma	32	.00001	0.00032
Dünya Dışı Varlık	Hükümet Suistimalleri	31	.00001	0.00031
Dünya Dışı Varlık	Ahlaki Uzaklaşma	30	.00001	0.0003
Gizli Güç	Ahlaki Uzaklaşma	29	.00002	0.00058
Güvensiz Bağlanma	Ahlaki Uzaklaşma	28	.00003	0.00084
Güvensiz Bağlanma	Yaş	27	.00009	0.00243
Ahlaki Uzaklaşma	Yaş	26	.00011	0.00286
Egosentrizm	Dünya Dışı Varlık	25	.00021	0.00525
Hükümet Suistimalleri	Ahlaki Uzaklaşma	24	.00046	0.01104
Güvensiz Bağlanma	Dünya Dışı Varlık	23	.00054	0.01242
Egosentrizm	Yayın Komplolar	22	.00071	0.01562
Yabancılaşma	Yaş	21	.00361	0.07581
Egosentrizm	Hükümet Suistimalleri	20	.01076	0.2152
Yabancılaşma	Hükümet Suistimalleri	19	.01147	0.21793
Güvensiz Bağlanma	Hükümet Suistimalleri	18	.01291	0.23238
Sosyal Yetersizlik	Yayın Komplolar	17	.01467	0.24939
Egosentrizm	Yaş	16	.01558	0.24928
Yabancılaşma	Yayın Komplolar	15	.01745	0.26175
Yabancılaşma	Gizli Güç	14	.03118	0.43652
Yabancılaşma	Dünya Dışı Varlık	13	.04527	0.58851
Yabancılaşma	Ahlaki Uzaklaşma	12	.05981	0.71772
Sosyal Yetersizlik	Yaş	11	.09663	1.06293
Güvensiz Bağlanma	Yayın Komplolar	10	.11762	1.1762
Sosyal Yetersizlik	Dünya Dışı Varlık	9	.18545	1.66905
Yayın Komplolar	Hükümet Suistimalleri	8	.25666	2.05328
Yayın Komplolar	Yaş	7	.33269	2.32883
Dünya Dışı Varlık	Yaş	6	.33601	2.01606
Sosyal Yetersizlik	Gizli Güç	5	.35652	1.7826
Gizli Güç	Yaş	4	.35816	1.43264
Sosyal Yetersizlik	Hükümet Suistimalleri	3	.49001	1.47003
Sosyal Yetersizlik	Ahlaki Uzaklaşma	2	.51306	1.02612
Hükümet Suistimalleri	Yaş	1	.75182	0.75182